M. Szebeni Géza

Ad usum delphini…

Raymond Aron szerint de Gaulle visszatérését a hatalomba az ország válságos állapota, a parlament tekintélyének összeomlása és az ő, de Gaulle személyisége tette lehetővé. Majd háromezer könyvet írtak a Tábornokról, a tanulmányok száma pedig nagyság rendekkel több, s ő maga is oldalak ezrein fejtette ki nézeteit – a saját vagy más pennájával – nemzeti szuverenitásról, demokráciáról, társadalmi igazságosságról, erkölcsről. Politikusi zsenialitása abban rejlett, hogy a világot mozgásában, jéghideg racionalizmussal szemlélte a nemzetközi kapcsolatokat („egy embernek lehet barátja, egy nemzetnek soha") és habozás nélkül, legtöbbször – de nem mindig – helyesen reagált a változásokra. Realitásérzéke kétségkívül hozzájárult politikusi pályafutása hatalmas íveléséhez. De Gaulle a francia történelem egyik legtöbbet vitatott személyisége, s okkal, mivel a mindkét színrelépésekor fennálló rendszer szinte valamennyi szegmenséhez hozzányúlt, és így azok szereplőivel totális konfrontációba került, minek következtében nevezik majd összeesküvőnek és fasisztának is. Igaz, a „respublica"-ról vallott elképzelései fundamentálisan különböztek attól, amit a harmadik és a negyedik köztársaság gyakorlata felmutatott. A nép közvetlen részvételére alapozott demokrácia felfogása gyökeresen különbözött a köztes – választott – testületek és intézmények tevékenységében testet öltött demokrácia koncepciótól. Bírálói szívesen hivatkoztak Alexis de Tocqueville-re, aki szerint a hadsereg – a katonák – abszolúte semmit nem értenek a (nép)képviseleti rendszer lassú és bonyolult szerkezetének a működéséből, s de Gaulle, lévén katonaember...

Ő maga azt írta, hogy „Egész életemre határozott eszményképet alakítottam ki Franciaországról. […] Franciaországot szerintem a nagyság teszi azzá, ami."[1] Franciaországhoz fűződő már-már mániás viszonyát jól mutatja, hogy 1958 és 1965 között elmondott 43 beszédének és három televíziós beszélgetésének 62 471 szava közül az első tíz leggyakoribb *a Franciaország, az ország, a köztársaság, az állam, a világ, a nép, a nemzet, a haladás, a béke és a jövő* volt.[2] Hazaszeretetéhez, népe iránti elkötelezettségéhez kétség aligha fér, és politikai gyakorlatához saját magával és másokkal szemben támasztott erkölcsi szigora, puritanizmusa adta az aranyfedezetet – zsebe ugyanolyan lapos volt végső visszavonulásakor, mint politikában színre léptekor. Felfogása szerint a harmadik és a negyedik köztársaság parlamenti rendszere a parlament túlhatalmával, a párt-, és egyéni alkuk sorozatával vitte nyílegyenesen az országot nem egy alkalommal a katasztrófa – egyebek mellett az 1940-es összeomlás – felé. De Gaulle szerint a pártérdekek áttekinthetetlen konglomerátuma lehetetlenné tette azt a fajta nemzeti együttműködést, amely véleménye szerint a francia nagylét alapvető feltétele volt, és ezek a Bourbon palota hemiciklusában összekacsintó politikai

[1] De Gaulle, Charles: *Háborús emlékiratok.* Gondolat, 1973. 7.
[2] Viansson-Ponté, Pierre: *Histoire de la république Gaullienne.* Fayard, 1970. 2. k. 9.

csoportosulások rövid távú alkui (a negyedik köztársaság 12 éve 24 kormányt produkált) Franciaországot „középkategóriás" országgá tették. Ebből a státuszból történő kitörés érdekében a hagyományos struktúrákkal történő szakítás kínálta számára az alternatívát, amit lehetőségként a franciák elé tárt. Úgy vélekedett, a „notabilitások" helyett közvetlenül a „nép"-hez kellett fordulni az új szellemben kezelt hatalom alkotmányos megerősítése érdekében, szó szerint értelmezve a „népfelség" elvét. A korábbi, tisztán parlamenti rendszer elleni kifogásait alapvetően az motiválta, hogy szerinte a rendszer korábbi formáiban szinte korlátlan lehetőséget nyújtott az „egyéni érdekek közösségi érdek rovására" történő érvényesítése számára, és ilyen módon az innen eredő „politikai erkölcsök" feloldhatatlan ellentmondásba kerültek Franciaország nagylétre való elhivatottságával.

Az ellentmondás feloldására olyan, máig álló alkotmányos rendszert hozott lére, amely „lerombolta a tradíciókat […], megváltoztatta a távlatokat". Egyik legfontosabb célkitűzésének a francia alkotmány átszerkesztését tekintette, s koncepciójának alapgondolatait első lemondása után nem sokkal, híres „bayeux-i beszéd"-ében ismertette a közvéleménnyel. A köztársasági elnök pozícióját tekintve igen határozott elképzeléseket fejtett ki. Úgy vélte, az egy, szélesebb választói testület által Franciaország és a (tiszavirág életű) Francia Unió élére megválasztott elnök nem függhet a nemzetgyűléstől. Pártok felett állna, és tetszése szerint választaná ki a miniszterelnököt és minisztereit, oszlathatná fel a parlamentet, döntene a pártokat szembe állító konfliktusokban, és a nemzetet fenyegető vész esetén az elnök lenne a „nemzeti függetlenség és Franciaország által kötött egyezmények biztosítéka". A hadsereg főparancsnoki tisztjét is viselné, rendkívüli állapotot hirdethetne ki – és ami talán a legfontosabb volt – közvetlenül fordulhatna a néphez népszavazás kiírása útján. A beszéd nagyszerű volt, de nem ért célba. A politikai pártok vezetői éppen hogy élvezni kezdték azt a befolyást és hatalmat, amely a háború után, csodaszámba menően az ölükbe hullott, és ekkor megjelent de Gaulle, és európai demokratikus államokban párját rikító felhatalmazásra jelentette be igényét. A bayeux-i közönség tapsolt, de a politikusok között beszéde és abban foglalt víziója elutasításra talált.

Nem vitás, az ötödik köztársaságot megteremtő, 1958-as alkotmány majd annak 1962-es módosítása olyan mértékben tért el a korábbi két köztársaság alkotmányos berendezkedésétől és olyan mértékben korrigálta az addig a népszuverenitás megtestesítőjeként szereplő nemzetgyűlés helyzetét, hogy ellenfelei magától értetődően vetették fel, de Gaulle alkotmányos puccsot hajtott végre, visszaélve azzal a ténnyel, hogy a negyedik köztársaság a porban hevert. Azonban az elnöki funkciónak olyan – máig tartó – tekintélyt és folyamatosságot adott, amelyről elődjei, vagy száz évre visszamenően nem is álmodhattak. És ez, az alkotmányos rendszer által biztosított stabilitás tette lehetővé a távoli, megcélzott horizontok elérését. Soha nem rendelkezett senki a francia történelem során ennyi, népszavazással szentesített alkotmányos hatalommal ahhoz, hogy kormányozzon, újjá teremtsen és sikert arasson. A parlamenttel szemben a kezdeményezést kétségkívül magához ragadta azzal, hogy a népszavazást intézményesítette és ennek az intézményesítésnek a révén ellenfelei szándékát bármikor felülírhatta,[3] bár az alkotmány 20. paragrafusa elvileg lehetőséget teremtett arra, hogy a parlament és a miniszterelnök az elnökétől eltérő társadalmi

[3] Uo. 83.

alternatívát kínáljon, mint erre két alkalommal is sor került az ötödik köztársaság történetében. E tekintetben csak megerősítette de Gaulle helyzetét az, hogy felfogása szerint „az Állam” oszthatatlan tekintélyét a népszavazással a nép közvetlenül bízza a köztársasági elnökre, és ilyen módon ez utóbbi a hatalom gyakorlása eszközeinek egy részét rábízza a többi köztársasági intézményre – nem hagyva el azonban ezek ellenőrzését. De Gaulle szerint ez volt a kulcsa a „népből” eredő, „a népért és a nép által” működtetett hatalomnak. Ez természetesen azzal járt – megkülönböztetve őt a „diktátoroktól” és rendszerét a diktatúráktól –, hogy a népszavazás intézménye az ő akaratának az érvényre juttatását is meghiúsíthatta, mint ez meg is történt 1969-ben – demokrácia felfogásának megfelelően ebből azonnal levonta a kötelező konzekvenciát.

A köztársaság újjászerkesztése, az ötödik köztársaság megteremtése során kétségkívül szokatlan utat választott, vállalva annak az ódiumát is, hogy egyesek szerint „folyamatos államcsínyt” hajtott végre, s egyeduralmat teremtett a maga számára. De Gaulle habozás nélkül elismerte, hogy a huszadik századi Európában, a demokratikus országok közösségében egy merőben szokatlan megoldáshoz folyamodott, s „köztársasági monarchiát” teremtett, de hozzáfűzte, hogy ez választások és népszavazások által legitimált „monarchia”, melynek a lényege gyökeresen eltér az „örökletes monarchiáktól”, mely utóbbiak legitimitását az öröklés, az apáról fiúra szálló korona adta. A Tábornok „köztársasági monarchiája” a szuverén nép döntésére alapult, lévén, hogy „a franciák nem akarják a királyságot, sem pedig olyan jelöltet, amelyik vissza kívánná állítani.” A de Gaulle-i „Állam” pontosan ezen a népszuverenitáson nyugodott, a fontos kérdésekről rendezett népszavazások rendszerén, melyek kétség kívüli legfontosabb eleme az volt, hogy e népszavazások alkalmával a „republikánus monarcha” Tábornok mindig mérlegre tette elnöki pozícióját és amikor a nép nem méltatta bizalmára, habozás nélkül lemondott – leckét adva demokráciából.

Amennyiben a forradalom a fennálló rendszer minőségi megváltoztatását jelenti, annyiban a Tábornok tevékenysége kétségkívül „forradalmi" volt. Azonban a forradalmakat és a forradalmárokat nem kedvelte, vélekedése szerint a forradalmakkal az volt a gond, hogy a „csőcselék kiözönlik a sötétségből, ahol mindig is maradnia kellene azért, hogy ne legyen az utca ura és ne akadályozza a becsületes embereket abban, hogy ez utóbbiak bármit is ellenőrizzenek."[4] Persze, ettől függetlenül az Algírban ülésező konzultatív nemzetgyűlés kapcsán, még a háború alatt kijelentette, hogy mindazok között, akik folyvást a forradalomról beszélnek talán ő, de Gaulle az egyetlen forradalmár.[5] Az ország „átszerkesztése" módjának is – amit ellenzéke „elborzadva" figyelt – betudhatóan ma populistának mondanák, mivel a világ dolgait úgy vette figyelembe, ahogy voltak, nem pedig úgy, ahogy lenniük kellett volna. Sok vád érte a „demokrácia-deficit" miatt – e vádak némelyike kétségkívül jogos aggályoknak adott hangot. Ő maga készséggel elismerte, hogy „a demokrácia követeli az emberek meggyőzését. Amikor tehetjük, ez kívánatosabb. A gondolkodásmód fejlesztésére figyelmet kell fordítani. Ez időt kíván. Vannak azonban körülmények, amikor nincs idő a meggyőzésre: ekkor parancsolni kell."[6] E tekintetben kifejezetten szerencsésnek tartotta, hogy az „ellenzék romokban hever".[7]

A kérdés persze továbbra is az, hogy a modernizációs kényszerre a válasz a demokratikus egyeztetés hosszú, fáradságos útjának végén található vagy pedig a „parancsolás" az, ami a demokrácia hagyományos felfogását ugyan sértve, de gyorsabban viszi keresztül a nemzeti érdeket szolgáló akaratot. Természetesen ez esetben is az eredmény a döntő, mivel a steril „parancsolás" elfogadhatatlan különösen akkor, amikor eredményeképpen zsákutcának bizonyuló, kényszeres, vagy éppen diktatórikus megoldások látnak napvilágot. Más a helyzet azonban, amikor a „demokratikus procedúrák" rövidre zárása a nemzet emelkedését hozza magával. De Gaulle esetében elvitathatatlan az ő demokrácia felfogásának és gyakorlatának a sikere, mint ezt mutatja kormányzása tíz évének gazdasági expanziója, a francia életszínvonal látványos emelkedése, és az ország vitatatlanná vált globális hatalmi státuszának a megteremtése, megszilárdítása. Mindenesetre majd egy fél évszázad hullámverése elmosta demokráciája hiátusainak utolsó emlékeit is, és építménye még ma is szinte érintetlenül áll.

A Tábornok 1963. július 29-én tartott sajtóértekezletén kifejtette, hogy a közhatalom és a közigazgatás voltaképpen teljes mértékben a gazdasági és szociális problémák megoldásának szenteli a tevékenységét és amilyen mértékben távolodik Franciaország saját drámáitól és válságaitól, olyan mértékben kerülnek ezek a problémák a nemzet figyelmének a homlokterébe. Egyébként mélyen meg volt győződve arról, hogy a helyes gazdaságpolitika az alap, amelyre „szükségszerűen támaszkodik a hatalom, a befolyás, a nagylét."[8] S ennek megfelelően – mint írta – a gazdasági kérdések nem szűnően álltak érdeklődésének a homlokterében. Jó okkal, mivel egy szilárd, versenyképes gazdaság nélkül elképzelhetetlen lett volna azoknak a terveknek a

[4] De Gaulle, Philippe: *De Gaulle mon pere.* Plon, 2003. 1. k. 393.
[5] Mauriac, François: *De Gaulle.* Bernard Grasset, 1964. 23.
[6] Peyrefitte, Alain: *C'était de Gaulle.* Quarto Gallimard, 2002. 442.
[7] Uo. 286.
[8] De Gaulle, Charles: *Mémoires d'espoir. Le renouveau* 1958–1962. Plon, 1970. 139.

megvalósítása, melyek révén Franciaország aztán, néhány éven belül az igazi nagyhatalmak zártkörű klubjának a tagja lett. Gazdasági koncepcióját, a követendő utat ” a józan ész” szabta meg. Franciaországnak „az ipar korszakában iparosodottnak, a verseny korszakában versenyképesnek kell lennie. A tudomány és a technika korszakában pedig a kutatásra kell összpontosítania”– vélekedett.[9] Ez persze azt is jelentette felfogása szerint, hogy a hagyományosan kényelmes, konzervatív, védett és szétszórt francia gazdaságnak az expanzió, a termelékenység, a versenyképesség és a koncentráció irányában kellett elmozdulnia. Koncepcióját visszaigazolta a történelem s az a hatalmas fejlődés, amit elnökségének tizenegy éve produkált.

„Forradalmi” lendülettel vetette magát az általa idejétmúltnak vagy a nemzet szempontjából károsnak minősített struktúrákra, s hagyta keze nyomát a francia bel-, és külpolitikán, katonapolitikán, villantotta fel a tőke és a munka kapcsolatának lehetséges, harmadik utas változatát, mely harmadik utas változat szellemisége különös módon rímel a *Rerum novarum* máig messzire világító szavaira. A negyedik köztársaság legsúlyosabb örökségének – az algériai háború és következményei – a felszámolását és az ötödik köztársaság alkotmányos rendszerének a megteremtését követően a Tábornok figyelme ismét a szociális kérdések felé fordult. Igen nagy jelentőséget tulajdonított a termelési folyamatban döntő szerepet játszó emberi tényezőnek is. Úgy vélte, hogy a modern társadalmakból hiányzik az emberi tényező, ami azt eredményezi, hogy a még oly jól megfizetett munkást is e társadalmak a „munkaeszköz” szintjére silányítják, („elidegenítik”). Elismerve a kapitalizmus eredményeit megállapította, hogy az nem szűnően hordozza magában a tömeges elégedetlenség elemeit, s bár számos intézkedés törekszik a „laissez faire, laissez passer” rendszerének káros kinövéseit csökkenteni, annak „erkölcsi rokkantságát” nem képes korrigálni. A kommunizmust is elutasította annak okán, hogy bár ez utóbbi megszüntette az ember ember általi kizsákmányolását, „gyűlöletesen zsarnoki” rendszert eredményezett, ráadásul a kapitalizmus által a szabadságban elért eredmények nélkül. Meggyőződése volt, hogy egy olyan új civilizációt kell teremteni, amelyik újrateremti az emberek közötti kapcsolatokat, és amelyik révén mindenki erőfeszítéseket tesz e vállalkozás eredményessége érdekében, és annak megfelelően részesül eredményeiből.

A „Állam” de gaulle-i víziója nem esett távol a francia történelmi kereszténydemokrácia egyik kiemelkedő alakjának Lacordaire atyának a felfogásától, miszerint „az erős és a gyenge, a gazdag és a szegény viszonyában a szabadság elnyomóként jelenik meg, míg a törvény a felszabadító”. De Gaulle számára a felszabadító törvény volt az Állam, a közösség, a közösségi érdek képviselője, mivel nézete szerint „amint az Állam megszűnik a közérdekben döntőbírónak lenni, megjelenik a tolvaj magánérdek zsibvására.”[10] Az általa elutasított liberális kapitalizmust illető radikális kritikájának konzervativizmusa abban nyilvánult meg, hogy a társadalom alapvető „osztályszerkezetét” nem kívánta megváltoztatni, viszont a tőke és a munka világa közötti kapcsolatokat egy nagyon is pontosan körvonalazott „harmadik útra” kívánta terelni. Eltökéltségét jól mutatta az a rövid párbeszéd, amit az akkori kormányszóvivővel, a ragyogó tehetségű Alain Peyrefitte-tel folytatott. De

[9] Uo. 140.
[10] Peyrefitte 2002, 445.

Gaulle kifejtette, hogy a világ két egymással versenyző rendszerre oszlik: a kapitalizmusra és a kollektivizmusra, s ez utóbbiak késhegyig menő küzdelmet vívnak egymással. A kapitalizmus társadalmi következményeit tekintve elfogadhatatlan, mivel eltiporja a leggyengébbeket és az embert az ember farkasává alakítja. A kollektivizmus is elfogadhatatlan, mivel elveszi az emberektől a küzdelem ízét és birkává teszi őket. Harmadik utat kell találni a farkasok és a birkák között. Ez a harmadik út – folytatta – *a* részvétel és a tervezés. A részvétel társítja a munkavállalót a vállalat működéséhez, és így visszaadja számára azt a méltóságot, amit a kapitalizmus elvett tőle. A tervezés pedig azért szükséges, mert általa lehetővé válik a piac hibáinak a korrigálása, mivel a piac teljes ellenőrzés nélkül vak. A közérdek védelmében az Államnak minden szükséges alkalommal közbe kell lépnie – de ez nem jelenti a piacgazdaság létének a megkérdőjelezését – fűzte hozzá.[11] A liberális tőkét megzabolázni akarta, és egy olyan, magántulajdonon alapuló társadalmat vizionált, amelyikben a termelőeszközök tulajdonosai és „mozgatói" együttes „részvétellel" mozdítják előre az országot sorsa – a nagylét – beteljesítése felé.

Úgy látta, hogy az Állam biztosította azt a lehetőséget Franciaország számára, hogy „felülemelkedjen a középszerűségen és újra olyan legyen, amilyen hajdan volt […] „ragyogó." De Gaulle koncepciójában a nagylét a nemzetállam létének a záloga volt, ami vitán felül hordozott bizonyos anakronisztikus jegyeket Európa egységesülésének hajnalán. A nemzeti érdek kizárólagos szolgálatának jegyében nem volt hajlandó elfogadni a nemzetekfelettiséget, vagy egy olyan szövetségi rendszert, amelyik nem engedte meg az „önérdekű" nemzeti döntéseket. Világról alkotott nézetei kialakulásában kétség kívül nagy szerepet játszott annak a megtapasztalása, hogy a kormányok döntéseit a saját érdekek szolgálata motiválja – „mindenki a maga háborúját vívja" még a szövetségi rendszereken belül is, vélekedett a háború alatt. A Tábornok a „leghidegebb realizmussal", „a francia jobboldal nacionalizmusára rímelve"[12] viszonyult a nemzetközi kapcsolatokban a más nemzetekkel fenntartott viszonyokhoz, s esze ágában nem volt, hogy a saját nemzeti érdekekből egy jottányit is engedjen.

De Gaulle „Európa ellenessége" üres, az övétől eltérő érdekeket tükröző vád volt. Kétség kívül „európai" volt, csak Európa megteremtését másképpen képzelte el, mint azok, akik nemzetek feletti kontinenst vizionáltak. A nemzetekfelettiséget elutasította azzal, hogy a gondolat is abszurd, mivel „semmi nem állhat a nemzetek felett", és éppen ezért „nevetséges a brüsszeli biztosok azon szándéka, hogy parancsokat osztogassanak a kormányoknak."[13] Vitán felül áll, hogy „euroszkeptikus" volt, s olykor el is ragadtatta magát, mondván, hogy az összes integrációs intézmény csak arra való, hogy a brüsszeli tisztviselők adómentes, zsíros fizetéseket húzzanak. Álláspontját viszont a közvetlen francia nemzeti érdekek motiválták, s éppen ezek jegyében akarta megakadályozni, hogy az európai integráció szabadkereskedelmi zónává váljon, mindenki számára nyitottan tegye lehetővé az amerikai érdeket érvényesítését. De Gaulle az Európa-építésben is annak a lehetőségét látta, hogy elkerülhetővé váljon a

[11] Uo. 524.

[12] Berstein, Serge: *La France de l'expansion – La république gaullienne* (1958–1969). Seuil, 1989. 222.

[13] Peyrefitte 2002, 80.

kontinens nyugati felének amerikai vagy szovjet dominanciája. A közös piaci hat ország együtt képes lehet arra – mondta –, hogy a két szuperhatalommal egy súlycsoportba kerüljön. Amennyiben Franciaországnak sikerül a hat közül az első helyre kerülnie, magával vonhatja a többieket. Európa Franciaország számára az az eszköz, amelyik révén Franciaország ismét az lehet, ami Waterloo előtt volt: az első a világban.[14]

„Meg kell mondanom, hogy azért fogadtam el egy csomagban a Közös Piacot – az ügyeket újra magamhoz véve – mert hazánk mezőgazdasági ország és azért, mert a haladást kellett iparunkra rákényszeríteni."[15] Annak ellenére tette ezt, hogy tagadta az európai integráció nemzetek felettiségét, s kijelentette az integrációt célzó szerződésekkel kapcsolatban, hogy „Amikor hatalomra kerülünk, ezeket szerződéseket megsemmisítjük".[16] Az Euratom szerződést egyenesen kártékonynak tartotta azzal, hogy „mindent adunk, s nem kapunk vissza semmit". Egészen pontosan azt kifogásolta, hogy a többi tagország – a tekintélyes nukleáris kutatási eredményekkel rendelkező Franciaországtól eltérően – arra törekszik, hogy a közös költségvetés révén, az amerikai piacon jusson hozzá ahhoz, amiben hiányt szenved.[17] A Közös Piacot – „vámuniót"' – is csak addig tartotta hasznosnak, amíg a mezőgazdasági „közös piacnak" helyet ad. Élt a gyanúperrel, hogy a szerződések „nemzetek feletti" elemeket hordoznak, s ez utóbbiakról hallani nem akart. Úgy vélte, hogy a Hatok közötti gazdasági szolidaritás megszervezése jó dolog, de azt elutasította, hogy ez utóbbi mintájára a politika, a diplomácia vagy a katonapolitika terén „valamiféle integráció" jöjjön létre. Azonban nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy közös politikára, közös diplomáciára, közös biztonságpolitikára irányuló türelmes erőfeszítések eredményeképpen „később" létrejöjjön egy konföderáció, miután a Hatok megtanultak együtt élni, lévén, hogy a Közös Piac nem egy „önmagában létező cél".

Európát a két szuperhatalommal egyenértékű szereplőként képzelte el, amely szereplőknek természetesen ő írja a szövegét. A nemzetek Európájában gondolkodott, meglehetősen gúnyos megjegyzésekkel illetve azokat, akik valamiféle nemzetek feletti Európát képzeltek el. Ez utóbbiak közé sorolta a belga külügyminisztert Spaakot, aki számára a nemzetek feletti Európa egysége a belga állam vallon és flamand részre törését hivatott volna megakadályozni, vagy Adenauer kancellárt, akinek a nemzetek feletti Európa azt jelentette de Gaulle olvasatában, hogy elkerülhető a tárgyalás Kelet-Berlinnel – vagyis a „pankowi rezsim" elismerése. „Mindegyik csak azért akarja Európát, hogy a saját pecsenyéjét sütögesse" – mondta. Ezzel állította szembe a saját Európa koncepcióját, vagyis „az európai államok unióját", a realitások Európáját, a nemzetek Európáját.

De Gaulle – elutasítva a nemzetek feletti és integrált Európa megteremtésére irányuló törekvéseket – négy alapelv megvalósításában látta az ő Európája megvalósításnak a garanciáját. Az első alapelv az volt, hogy Nyugat-Európa országainak olyan módon kell egymáshoz közeledniük, hogy ellensúly legyenek képesek biztosítani a „két masztodonnal, az Egyesült Államokkal és Oroszországgal szemben." Amíg az európai

[14] Uo. 173.
[15] De Gaulle 1970, 167.
[16] Lacouture, Jean: *De Gaulle.* Seuil 1986. 645.
[17] De Gaulle 1970, 192.

országok széttartanak az oroszok könnyű zsákmányai lesznek – hacsak az amerikaiak nem mentik meg őket. Ilyen módon két alternatíva áll nyitva előttük: vagy szovjet gyarmat lesznek vagy pedig amerikai protektorátus. Az európai országok a második alternatívát választották – de ez a helyzet nem tarthat örökké. Egyesülniük kell, s ők alkotnák a „kemény magot" – nyitva hagyva a csatlakozás lehetőségét mások számára is. Profetikus szavai szerint csatlakozhat majd „Spanyolország, Portugália, Anglia is, amennyiben el tud szakadni a Nemzetközösségtől és az Egyesült Államoktól, majd egy nap a skandináv országok, és miért ne Lengyelország és a többi csatlós ország, amikor majd a vasfüggöny megszűnik létezni." A második alapelv szerint Európa megalkotásának alapfeltétele a francia–német megbékélés. Ez megvalósítható a vezetők szintjén, de így nem éri el a kellő mélységet, s a franciák továbbra is utálni fogják a „boche"-okat. Európa csak úgy lehetséges, hogy e két nép egyetértése szolgál alapkövéül. „Csak én vagyok képes megbékíteni Franciaországot Németországgal, csak én emelhetem ki Németországot bukása következményeiből" – mondta. A harmadik alapelvet abban látta a Tábornok, hogy minden népnek önmagával azonosnak kell maradnia, mivel minden nép különbözik a másiktól. Minden népnek azonosnak kell maradnia a saját történelmével, kultúrájával, emlékeivel, hitével, legendáival, vallásával, a jövője építésére vonatkozó akaratával. „Amennyiben azt akarjuk, hogy a népek egyesüljenek, ne próbáljuk meg őket úgy integrálni, amint a gesztenyét egybegyúrják a gesztenyepürében." A népek személyiségét tisztelni kell, s arra kell rávenni törvényesen választott vezetőiket, hogy egyeztessenek, s egy nap alkossanak konföderációt, vagyis közösen határozzanak meg bizonyos kompetenciákat, de maradjanak függetlenek a többit illetően. „Csak így lehet megalkotni Európát, más út nem létezik." Végül, negyedik elemként de Gaulle azt tartotta fontosnak, hogy ehhez az Európához a népakaratnak kell vezetnie, népszavazásokon keresztül, mivel egyáltalán nem elégséges, hogy a parlamentek ratifikáljanak különböző szerződéseket.[18] A lényeg azonban a Tábornok számára a francia pozíciók megerősítése volt a Közös Piacon belül.

De Gaulle számára a Közös Piac gazdasági egységesítése nem volt elég, ő ennél sokkal messzebb tekintett, s már a háború alatt is európai konföderációról vizionált, s a hatalomba visszatértekor is a két blokktól független, de a szabadság világába illeszkedő „európai Európá"-t akart. „Európa valósággá kell, hogy váljon politikai, gazdasági és kulturális téren egyaránt, és az európai együttműködést rendszeres konzultációk útján kell erősíteni" – írta a külügyminisztériumnak küldött egyik feljegyzésében.[19] Törekvéseire azonban európai partnerei gyanakodva tekintettek nem utolsósorban azok hegemón jellege miatt, s nem voltak meggyőződve a Tábornok demokrácia iránti elkötelezettségéről sem.[20] Így aztán, a Tábornok hiába tett le az asztalra számos elképzelést azzal a céllal, hogy feloldja az európai politikai együttműködés dilemmáit a „politikai Európa" de gaulle-i koncepciója megbukott, bár proponálta az „államok

[18] Peyrefitte 2002, 78.

[19] Vaïsse, Maurice : *La gloire – Politique étrangère du général de Gaulle 1958–1959.* Fayard, 1998. 175.

[20] Amiben természetesen igazuk volt saját álláspontjukat illetően, hiszen De Gaulle fényévekre volt attól a liberális felfogáson alapuló demokráciától, amelyik az ő, De Gaulle számára az önérdek nemzeti érdek elé helyezését, a gyenge és erős, a szegény és gazdag viszonylatában is az abszolút szabadságot hirdette az előbbiek kárára.

unióját", amelyik tiszteletben tartja a népek és a tagállamok „személyiségét". Ettől függetlenül, 1962. május 15-i, emlékezetes sajtókonferenciáján még orrot mutatott a nemzetek feletti Európa híveinek azzal, hogy csakis a „szülőhazák Európája" lehetséges, mivel „Dante, Goethe, Chateaubriand nem sokat tettek volna Európáért, amennyiben valami eszperantó vagy integrált volapük nyelven gondolkodtak, írtak volna." A politikai integráció gondolata túl korán jött, a többiek nem voltak felkészülve arra, hogy átengedjék a vezető szerepet Párizsnak, illetve a francia–német kettősnek és arra, hogy az amerikai védőernyőt felváltsák a kétséges francia védelmi képességekkel. Az összhangot az is lehetetlenné tette, hogy a többiek pártolták Nagy-Britannia közös piaci tagságát, valamiféle ellensúlyt biztosítandó a Párizs–Bonn tengellyel szemben.

Ettől függetlenül ragaszkodott álláspontjához, és – immár a kontinens nyugati felének egyetlen nukleáris hatalma vezetőjeként – gondja volt arra is, hogy 1965. június 10-én a bonni látogatásra készülő parlamenti küldöttséget eligazítsa saját Európa politikáját illetően: „Nem kérünk a nemzetek feletti Európából. A nemzetek igenis léteznek. Szó sem lehet egyesítésükről. Ami Európát illeti, konföderáció igen, egyesítés nem. Mit képviselne egy nemzetek feletti, Strasbourg-ban ülésező parlament, amelyik nem kapcsolódna Párizs, Róma vagy Brüsszel nemzeti érdekeihez? Ez sehova nem vezetne. Csak nem képzelnek egy olyan „izét", amelyikben a kooptálással toborzott technokraták diktálnák a törvényeket az irodáikból? Lehet fecsegni a nemzetek feletti Európáról. Ez nem nehéz: nagyon is könnyű […]." [21]

Persze nem késlekedett megnyitni a „második frontot" sem. Az 1965 nyarán lezajlott francia–olasz kormányfői találkozón a francia miniszterelnök közölte olasz partnerével, hogy Párizs nem járul hozzá a „strasbourg-i parlament" hatáskörének növeléséhez, kiváltképpen arról nem akar hallani, hogy a kiadásokról döntsön, holott a bevételeket illetően nincs hatásköre. Ráadásul nem is reprezentatív, és francia részről nem is járulnak ahhoz, hogy valódi európai kormány híján általános választások útján újítsák meg. Ami pedig a bizottságot illeti, szó nem lehet arról, hogy a nemzeti kormányok felelősségét és hatáskörét átvegye. Pompidou miniszterelnök mindezt elismételte Erhadnak, mire a német kancellár azt felelte, hogy a szövetségi kormány nem tehet politikai engedményeket a mezőgazdasági közös piac finanszírozását illetően amennyiben igényeit nem elégítik ki az ipar és a politikai unió vonatkozásában.

A kialakult patthelyzetet megvizsgálva Couve de Murville azt javasolta a Tábornoknak, hogy „csapjanak az asztalra", majd a kapott jóváhagyással visszatért Brüsszelbe és „felégettem a hidakat" – mint a mondta később.[22] Az egész ügy („az üres szék" politikája) hivatalos fordulatot kapott azzal, hogy a francia kormányszóvivő 1965. július 1-jén bejelentette, hogy a francia kormány tudomásul véve az EGK súlyos válságát, levonta a politikai, gazdasági és jogi következtetéseket, és ezeknek megfelelően nem vesz részt a továbbiakban a miniszteri tanács munkájában, és ezzel egyidejűleg hazarendelte brüsszeli állandó képviselőjét. Ez természetesen egész egyszerű zsarolás volt, a Tábornok az év végéig senkivel nem akart tárgyalni az ügyről – „félelmetes hallgatásba burkolózunk" – mondta, s kijelentette, hogy akkor majd „kiskanállal

[21] 1965. április 8-án írták alá az egyesítési szerződést, melynek eredményeképpen egy Tanács és egy Bizottság alakult.

[22] Vaïsse 1998, 555.

kotorjuk őket össze."[23] De Gaulle még hozzáfűzte szeptember 9-ei sajtóértekezletén, hogy az előállott helyzetért Brüsszel („a hazátlan, felelőtlen és technokrata gyülekezet") a felelős, valamint a tagországok azért, mert állandó jelleggel kitértek az elől, hogy a mezőgazdaság a Közös Piac részét képezze. Talán még ennél is nagyobb szerepet játszott az, hogy 1966. január elsejétől kezdve a római szerződésnek megfelelően a miniszteri tanács döntéseihez csak egyszerű többség volt előirányozva. Az új helyzet a Tábornok szerint megköti Franciaország kezét a gazdasági, következésképpen szociális, sőt politikai kérdésekben és még az eddig elért mezőgazdasági eredményeket is megkérdőjelezhetik. Végül arra jutott, hogy a római szerződés bizonyos rendelkezéseit új kötelezettségvállalásokkal kell helyettesíteni.

Az 1965 decemberében tartott elnökválasztást de Gaulle megnyerte Mitterand ellen – igaz, csak a második fordulóban, ami sokak számára – neki pedig főként - csalódást keltett, s mint az elnökválasztás előtt mondta, Európában „sokan arra számítanak, hogy egy kulánsabb személy lép a helyembe." A Tábornok azonban erősebb volt, mint valaha, s ennek következtében hajlandó volt az egész brüsszeli problematikát újravizsgálni. December 20-án az Ötök meghívták Franciaországot a tnács rendkívüli, Luxemburgban tartandó ülésére. Az immár újból francia részvétellel lezajlott tanácskozás-sorozat eredménye a két „luxemburgi kompromisszum". Az első az Európai Bizottság hatáskörének kiigazítása – szorosabb együttműködés a bizottság és a tanács között, míg a második a tanács döntési mechanizmusát módosította, vagyis a többségi döntés a fontos esetekben egyhangú döntéssé változott „a tanács tagjai és a közösség tagjai érdekeinek a tiszteletben tartásával." Így aztán hét hónap válság után a dolgok visszazökkentek a régi kerékvágásba, bár a mezőgazdasági közös piaci mechanizmusok mégis csak beindultak, és rendkívül pozitív hatással jártak a francia mezőgazdaság számára. Az „Európa politikát" illetően francia részről elégedetten vehették tudomásul, hogy a nemzetek feletti intézményeket illető törekvések nem vezettek eredményre. Vagyis de Gaulle igényei a lehetőségek határain belül kielégítést nyertek – „a bizottság elállt attól, hogy túlsúlyos szerepet játsszon".

Az idő múlásával egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az EGK-országok a Tábornokétól eltérő elképzelésekkel rendelkeznek Európa helyét és jövőjét illetően. De Gaulle ettől kezdve egy másfajta Európa megteremtését képzelte el, nem felejtkezve meg arról az ígéretéről, hogy hatalomra kerülése után megsemmisíti az integrációs szerződéseket. Nem utolsósorban a külügyminiszteri székbe ültetett, anglofil Michel Debré hatására bizonyos enyhülés kezdődött a francia–brit kapcsolatokban, tekintettel arra is, hogy Debré szerint közös piaci „nemzetek feletti" áramlatokkal szemben a brit tagság hasznos támasz lehetett volna. De Gaulle kívánatosnak tartotta a lehetséges francia–brit tárgyalásokat, de nem a brit közös piaci tagság tárgyában, hanem két perspektíva okán. A két fél áttekintené egy európai együttműködés gazdasági perspektíváit arra az esetre, amelyik akkor állna elő, amikor a Közös Piac eltűnne, hogy átadja a helyét egy másik rendszernek.[24] A másik – a politikai – perspektíva közös vizsgálata arra irányulna, hogy kialakítsák az európai államok szervezett egyeztetési mechanizmusát Európának az Egyesült Államoktól való függetlensége alapján.

[23] Peyrefitte 2002, 890.
[24] Vaïsse 1998, 608.

Európa politika jövőjét illetően de Gaulle az európai nagyhatalmak (Franciaország, Olaszország, NSZK, Nagy Britannia) összhangját vizionálta. Kezdetnek az általa felvázolt perspektívák vizsgálatára javasolt francia–brit politikai tárgyalásokat. Londonban úgy döntöttek, hogy értesítik európai partnereiket a Tábornok Európa felszámolására vonatkozó „terveiről." A botrány persze óriási volt, aminek eredményeképpen a de Gaulle által felvetett „gondolatkísérlet" hamvába holt, sőt azt is megmutatta, hogy a folyamatosan változó nemzetközi környezetben vakvágányra futott az a törekvés is, hogy Franciaország egyedül vigyen vezető szerepet a kontinens nyugati felén. A francia hegemóniából végül is senki nem kért, és nem volt hajlandó feladni az Egyesült Államokhoz fűződő viszonyt, és ez nagyon is pontosan jelezte, hogy milyenek a valódi erőviszonyok és meddig terjednek a Tábornok diplomácia lehetőségei.

A Tábornok annak ellenére sem volt képes gátat vetni az európai szupranacionális törekvéseknek, hogy Franciaország nukleáris arzenálja, ENSZ BT-tagsága, gazdasági ereje és teljesítménye, globális politikai és katonai jelenléte olyan eszközöket adott a kezébe, amelyekről elődei nem is álmodhattak. E tekintetben külpolitikai törekvései mégis kudarcos zsákutcába futottak, de ez a tény semmit nem változtatott azon a másik tényen, hogy Franciaországot a „középkategóriás" szintről átemelte a globális hatalmak közé, minek következtében Európában semmi nem történhet a francia érdekek figyelmen kívül hagyásával. Másrészről az ország népi jóváhagyással történt „átszerkesztése" stabil politikai rendszert hozott létre, amely lehetővé tette a baloldali és konzervatív erők zökkenőmentes, konfliktusok nélküli „váltógazdálkodását". Ugyanakkor kereszténységszociális elemekkel átszőtt társadalmi víziója egy olyan modellt vázolt fel, amelyik nem egy alkotóeleme máig szolgál a francia társadalmi béke tartóoszlopául.

(Részlet a szerzőnek a közeljövőben megjelenő könyvéből.)

